

SCRIERI ALE LUI GHEORGHE ȘINCAI ÎN PATRIMONIUL BIBLIOFIL AL JUDEȚULUI ALBA

Doina Dregheciu

Gheorghe Șincai a rămas în memoria afectivă a posterității ca „figura cea mai tipică”, cu o romantică „aureolă de martir”. Nimic mai ilustrativ în acest sens, decât pertinentele aprecieri ale lui Geo Bogza, din care se degajă o profundă notă de gravitate: „Nu cred că pe aceste pământuri, în istoria cărora se întâlnesc atâția martiri ai sângelui și atâția ai ideii, să poată apare vreodată o generație care să ridice din umeri, fără riscul unei grave breșe morale, în fața unei vieți și a unei morți ca a lui Gheorghe Șincai”¹.

Privațiunile la care a fost supus, i-au îndemnat pe experți să-l situeze pe fundalul epocii sale, în lumini eroice. Aflat mereu pe o „fermă poziție ideologică”, marele cărturar pare să-și fi depășit epoca prin vastul orizont cultural și științific, rod al concentrării sale la cultura europeană a vremii. În pofida numeroaselor note dramatice ale existenței sale, Șincai a reținut mereu atenția prin calitățile sale de „intelectual creator”, un creator de cultură, a cărui operă poartă distinct pecetea personalității sale². El a fost cărturarul complet ale cărui preocupări pe tărâmul didacticii, istoriei, lingvisticii au fost fericit completate cu cele ale traducătorului. Cunoscând limbile: germană, latină, franceză, italiană, greacă, marele istoric a tradus în limba română, opere istorice ale unor notorietăți ale timpului³. Putem considera, totodată, că Șincai a fost un membru de onoare al generației iluministe, „care a furnizat elita mișcării *Supplex Libellus Valachorum*”⁴.

Conștient fiind de marea trebuință a manualelor școlare, Gheorghe Șincai a fost intens preocupat de redactarea unor, așa cum v-a mărturisit în a sa *Elegie*:

„Eu am făcut pentru-a nației mele cultură și cinste
Iată: scosem Gramatica mea și-ale mele Principii
Și Abecedarele două, Normative intitulate.”

Anul 1783 pare să fi fost un an plin de satisfacții pe tărâmul activității tipografice, deoarece îi sunt scoase la lumină în oficina blăjeană, iar după opinia unor cercetători în domeniu⁵ și în cea sibiană, mai multe lucrări de acest gen.

1. Serafim Duicu, *Pe urmele lui Gheorghe Șincai*, București, 1983, p. 6.

2. Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai (Viața și opera)*, I București, 1965, p. 10.

3. Serafim Duicu, *op. cit.*, p. 127.

4. Iacob Mârza, *Școală și națiune (Școlile din Blaj în epoca renașterii naționale)*, Cluj-Napoca, 1987, p. 194-195.

5. Serafim Duicu, *op. cit.*, p. 60-63.

Alături de *Prima principia latinae – gramatice* și *A.B.C. sau Alphavit pentru folosul și procopseala școalelor normalesci a neamului românesc*⁶, apărute în tiparnița Blajului, Șincai va mai scoate un manual, cu care avea să se mândrească în mod aparte: *Catehismul cel mare*⁷. Destinat cu predilecție „pruncilor pentru carii s-au și făcut această carte”, a fost utilizat până spre mijlocul veacului al XIX-lea, în mai mică măsură însă, pentru uzul acestora, (catehismul depășind, în parte, capacitatea lor de receptare). Manualul a fost totuși, un instrument de lucru indispensabil clerului românesc, pentru promovarea unui riguros examen de doctrină înainte de hirotonire și, utilizat, totodată, de preoți în cadrul „oficiului cultic divin”⁸. Notabilă pentru istoriografia românească este prefața acestui *Catehism*, în care este pusă în lumină o veritabilă profesiune de credință a autorului, degajându-se, totodată, maturitatea „gândirii sociale, politice și naționale” a lui Șincai, la cei doar 29 de ani.

În acest context semnalăm păstrarea în colecțiile noastre de carte a unui exemplar din această tipăritură, din păcate singurul identificat până cum, ce marchează, după cum s-a amintit, o secvență aparte a activității sale pe tărâm didactic. Exemplarul, păstrat în colecțiile Bibliotecii Batthyaneum (cota F6 I26) este complet⁹. A fost imprimat cu tipar negru, cu două caractere de literă, în format în: octavo; conținând 4 file nenumerotate, 180 de pagini numerotate și o filă nenumerotată la sfârșit, conținând „errata”. Blocul cărții este relativ bine păstrat, iar coperta este din carton. Am considerat demnă de semnalat prezența unui text numit: *Aprobație*, de pe versoul foii de titlu, pe care îl redăm spre ilustrare: „Noi cei mai în jos iscăliți, cetind acest Catehism, care acum s-au alcătuit și făcut întâiu într-acesta Tip (ografie) pentru folosul și procopseala Școalelor Normălești; a neamului românesc și fiindcă nu numai n-am găsit nemic, ce ar fi împotriva Dogmelor Credinței Deregătorilor Creștinești și orânduialelor și obiceiurilor Besearecei Răsăritului, ci încă l-am aflat a fi de lipsă și de mare folos Pruncilor, carii cearcă numitele Școale și la tot Neamul românesc; Drept aceea îl judecăm, a fi vrednic a se tipări. Blaj, 11 Maiu 1783. Ștefan Sabo, Ioani Halmagi, Teologi ai S(fintei) Mitropoliei Făgărașului din Ardeal, și de cei mai mari ai noștri orânduii Revizori”. O considerație aparte se cuvine a fi făcută și în legătură cu acel *Kuvânt înainte* al cărui conținut a rămas de referință în ceea ce privește conduita de dascăl a lui Șincai: „După ce s-au îndurat în anii trecuți Prea înaltul și de D(u)mnezeu Încoronatul Împăratul nostru Domnul Iosif II a porunci Crăescului său Guberniu din Marele Prințipat al Ardealului, ca precum la alte neamuri, așa și la Români să se rădice Școale, în care să se învețe toți Pruncii în limba sa a ceti, a scrie, a numera, sau Aritmetica și învățătura creștinească ca să poată fieșticarii dintră dânșii fi, nu numai buni

6. *Ibidem*, p. 61.

7. Pentru detaliere vezi *B.R.V.* II, p. 281, nr. 462.

8. Serafim Duicu, *op. cit.*, p. 65.

9. Pentru descrierea analitică a tipăriturii, vezi: Cristina Bica, *Tipărituri românești în colecțiile Bibliotecii Batthyaneum*, în *Apulum XVIII*, p. 245.

fii ai patriei sale, ci și adevărați creștini; și s-ar fi și rădăcat în anul mai de curând trecut 1782, Școală Normălicească în Blaj, a căria Director fuiu orânduit de la Înălțatul Crăescul Guberniu, alta nu era înapoi, fără numai să mă apuc, să fac și să tipăresc, Cărțile ceale poruncite pentru folosul și procopseala numitelor Școale. Drept aceeaia iată m-am apucat și am și făcut Catehismul acesta, în care cât mi-au fost cu putință, am cuprins sau se zic așa am strâns și am grămădit pe scurt laolaltă toate dogmele și încheieturile Credinței cei adevărate, toate dregătoriile Creștinești și toate obiceiurile Besearicei Răsăritului, care ni s-au văzut a fi Pruncilor (pentru carii s-au și făcut această carte) mai de lipsă a le învăța și a le ști".

Cele două file ce preced textul propriu-zis al manualului în discuție conțin „Indexul lucrurilor care se află în Catehismul cel mare”, iar ultima filă de după textul catehismului, conține, așa cum s-a amintit, „errata”, structurată pe patru coloane; fiecare dintre ele cuprinzând câte un indicativ, sub care apar erorile ivite în textul manualului. Ornamentația acestuia se remarcă prin sobrietate, distingându-se câteva frontispicii și viniete, alcătuite din motive vegetal-florale.

O notă aparte în șirul acestor elemente decorative o formează vinieta de pe pagina 53, singura de acest fel din întreg manualul, în jurul căreia s-a imprimat textul: „Laudate Dominum Omnes Gentes”.

Mărturie stând însemnările olografe de pe exemplarul în discuție¹⁰ am avut prilejul de a puncta circulația cărții în zona Albei, pe o perioadă de timp generoasă; fiind vremelnic în uzul câtorva oameni de carte, preocupați în mod cert de problema instruirii copiilor prin mijlocirea școlii sau a bisericii. Faptul că acest manual a fost bine primit în epocă, se află ilustrat într-o însemnare de pe ultima filă a cărții: „Să se știe că acest catihis scrie bine de obște și spre folosul pruncilor, a națiunii românesc. Prin sfânta Episcopie din Blaj. Scris-am eu, Ștefan Muntean, Dascăl, 28 iunie 1798. Un an mai târziu *Catehismul* șincainean se află în posesia lui „Ioan Săbășan Popovici, școala din Oarda”. La 8 martie, un dascăl bălgrădean cu vizibile veleități de cărturar, sugerează preocupările sale livrești prin ex-librisul inserat pe pagina 53: „Hic liber est meus,... Nicolaus Natus Muntyanovits, vocatus signas. A(l)ba Carolina...”.

Apărut în intervalul în care Gheorghe Șincai îndeplinea funcția de catihet al Școlii naționale din Blaj (1782) și apoi pe cea de director al școlilor naționale din Blaj (1784); *Catehismul cel mare* a reprezentat un corolar al multiplelor sale preocupări în ale vieții didactice autor de manuale, dascăl, animator și îndrumător al școlilor din Transilvania timpului său¹¹.

Încercând o succintă retrospectivă asupra zbuciumatei perioade de la finele veacului al XVIII-lea din Transilvania, cu realitățile sociale și politice potrivnice afirmării ființei naționale, nu putem să nu includem personalitatea lui Șincai în acel „moment preiluminist”, încununat de celebrul memoriu din anul

10. *Ibidem*.

11. Iacob Mărza, Gheorghe Șincai, în *Îndrumător pastoral*, IV, Alba Iulia, 1980, p. 136.

1791, *Supplex Libellus Valachorum*. A fost, după cum s-a apreciat, un program revendicativ, conceput în modul cel mai obiectiv cu putință, ca o expresie avansată a conștiinței naționale a epocii¹². Considerat a fi o operă colectivă a reprezentanților de frunte ai intelectualității transilvănene, *Supplexul* a fost gândit sub forma unui „memoriu”, care nu a fost însă semnat.

În calitate de coautor și apărător al acestui document de referință, Șincai se alătură cu cinste unor nume ce se cuvin invocate: Samuil Micu, Petru Maior, Ignatie Darabant, Ioan Para, Iosif Meheși, Ioan Molnar Pioaru¹³.

Memoriul acestora s-a axat pe două mari și generoase coordonate: prin argumente istorice, demonstrând vechimea și noblețea de origine a națiunii române, ei răspundeau mentalității celor trei națiuni coalizate și valului de restituiri constituționale impuse după moartea lui Iosif al II-lea; iar prin argumentul demografic și cel legat de îndeplinirea celor mai grele sarcini din principat, căutau să-l convingă pe împărat și curtea vieneză de legitimitatea logică, firească a cererilor¹⁴. Redăm, spre ilustrare, un fragment semnificativ al acestui memoriu: „...atârnă acum numai de la dreptatea și îndurarea principelui, a scoate această națiune din vechea sa soarte mășteră și a o repune în toate drepturile sale, de cari s-a bucurat mai înainte¹⁵.”

Conchidem totodată cu faptul că în locul semnăturilor autorilor acestui memoriu apare o emoționantă formulă de final: „Cei mai umiliți și întotdeauna credincioși, supuși nobili și cetățeni națiunii române din Transilvania”¹⁶.

Biblioteca Batthyaneum deține în fondurile sale patru exemplare ale *Supplexului*¹⁷ având cotele: D5VII8; K7II90 (exemplar B); F6IV46 coll. 18 (exemplar C); F7IV22 coll. 17 (exemplar D)¹⁸.

Demersurile inițiale întreprinse de Șincai în ideea elaborării viitoarei sale opere istorice se cuvin a fi căutate în perioada în care „cărturarul din Rîci”, colinda bibliotecile Romei, strângând cu „răbdare de benedictin” un vast material documentar. Ele vor culmina și în perioada studiilor sale vieneze, pentru ca apoi să se finalizeze la începutul veacului al XIX-lea, în perioada în care funcționa ca și corector provizoriu ca revizor, în tipografia din Buda¹⁹.

Opera care l-a împlinit ca istoric este cunoscută ca *Hronică a românilor...*, suferind pentru încercarea de a tipări, un șir neîntrerupt de umilințe. În privința formei și conținutului, *Hronica* șincainiană se înscrie în rândul lucrărilor analiste,

12. Eugen Pavel, *Rolul Școlii Ardelene în promovarea ideii de unitate a poporului român, în Îndrumător pastoral*, IV, Alba Iulia, 1980, p. 129.

13. Serafim Duicu, *op. cit.*, p. 87.

14. *Ibidem*, p. 90.

15. *Supplex Libellus Valachorum 1791 (Text original și traducere făcută de Dr. Elie Dăianu)*, Sibiu, „Tipografia” Societate pe Acții, 1901, p. 41. (Exemplar păstrat în colecția de carte a bibliotecii Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, cota: C.V.R. 350).

16. *Ibidem*, p. 67.

17. *B.R.V.* II, p. 343, nr. 548.

18. Cristina Bica, *art. cit.*, p. 245-246.

19. Iacob Mârza, *art. cit.*, p. 136.

de factură savantă²⁰. Referindu-ne atât la infimul fragment antum care a apărut în calendarele de Buda pe anii 1808 și 1809, cât și la edițiile postume, putem considera că această operă istorică monumentală a trecut printr-o adevărată odisee²¹. Considerăm oportune, pentru prezentul context câteva considerații²² privind, editarea, doar a celor două fragmente inserate calendarelor de Buda²³, în pofida dorinței de a-și vedea tipărită *Hronica*, pe care și-o imagina structurată fragmentar: „iarăși în paragrafi le vor împărți ca să se lovească cu ceale ce au scris părintele Clain și să se poată culege de prin cărindare și lega laolaltă, ca cu vremea să se aibă toată Istoria românilor întipărită.”²⁴ Din monumentala sa operă istorică, Șincai nu-și va vedea tipărite decât fragmentele în discuție, expunerea evenimentelor ajungând „până la timpul împărătesei Maria Tereza.”²⁵

Istoriografia consemnează tipărirea în oficina ieșeană a primului volum al *Hronicii* lui Șincai în anul 1843, prin străduința de un deceniu a arhimandritului Gherman Vida, care în perioada apariției volumului, îndeplinea funcția de inspector al tipografiei Mitropoliei din Moldova. S-a apreciat, totodată, că tipărirea acestui tom, în condiții grafice deosebite, îi conferă calitatea de volum bibliofil.²⁶

Următoarea ediție a primului volum a fost tipărită la Buda, în următorul an. Acest tom a apărut prin efortul distinsului profesor și mare patriot arădean, Alexandru Gavra, cel care l-a cunoscut personal pe marele Șincai²⁷. Este indubitabil că admirația perpetuă a lui Alexandru Gavra pentru marele istoric s-a născut încă de pe când profesorul era elev al Seminarului teologic din Blaj. Punctul de plecare în elaborarea acestei ediții l-au reprezentat perioadele de început ale studiilor sale orădene, când a avut privilegiul de a citi în biblioteca episcopului Samuil Vulcan, copia manuscrisă a *Hronicii*²⁸. La fel ca și cea anterioară, „ediția Al. Gavra” a văzut lumina tiparului după aproape un deceniu de dezbateri ale editorului, care a fost nevoit să recurgă la „sistemul prenumerații”, frecvent utilizat în epocă, de diverși autori și editori²⁹. S-a opinat că această ediție a ieșit de sub tipar în număr de aproximativ 3000 de exemplare³⁰.

Investigarea fondului de carte din colecțiile noastre ne-a permis identificarea unui exemplar complet al acestei ediții și a unui fragment; ambele păstrate în fondurile Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia³¹. Volumul complet,

20. *Ibidem*, p. 137.

21. Detalii în acest sens sunt cuprinse în studiul lui G. Potra-V. Curticăpeanu, *Istoricul tipăririi și difuzării Cronicii lui G. Șincai, în A.I.I.A. Cluj*, XVI, 1973, p. 77-135.

22. *Ibidem*, p. 80.

23. Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 182.

24. *Ibidem*, p. 184.

25. *Ibidem*, p. 188.

26. G. Potra – V. Curticăpeanu, *art. cit.*, p. 86.

27. *Ibidem*, p. 86-87.

28. G. Potra – V. Curticăpeanu, *art. cit.*, p. 88.

29. *Ibidem*, p. 89.

30. *Ibidem*, p. 91.

31. Exemplarele au cotele: S.U. 4835; C.R.V. 270.

de format „în: octavo”, cu 31 de rânduri pe pagină, conține foaia de titlu, 9 file nenumerotate, 708 pagini, precum și o interesantă „anexă” la volumul propriu-zis, alcătuită din două coli, în alt format, de culoare albastră, imprimate în tipar negru, atașate la sfârșitul textului *Hronicii*. Coperta volumului este din carton în hârtie, cu colțarele și cotorul din pânză neagră. Pe cotor sunt imprimate câteva medalioane vegetal-florale, inițial aurite.

În pofida limbajului ușor sesizat atât în textele ce preced cronica propriu-zisă, cât și în „anexa” semnalată, editorul a făcut dovada unui rar atașament față de tot ce a însemnat travaliu în tipărirea volumului. Sunt de remarcat cele trei corespondențe ale editorului, ce prefațază textul propriu-zis, fiind date, după cum urmează: „8-a Făurariu 1844... Cum au fost nemuritoriul Șincai autorul cărții acestea?” (f. 5 recto); a doua corespondență a fost datată în 9 februarie al aceluiaș an, avându-l în vedere pe Samuil Clain (f. 6 recto); iar ultima, notabilă prin semnificația ei aparte a fost datată în 10 februarie 1844 (f. 6 recto). Este cea în care Alexandru Gavra mărturisește: „Trei zăci de ani trecură de când am avut eu nenorocire de a vedea întâiu, și mai pe urmă pe Șincai în dao zile de dao ori am vorbit cu dânsul; de atunci multe idei și nevoi au trecut și prin capul meu... și acum îmi stă înaintea ochilor; și capul lui e tipărit în oglinda mințimele... Cum am înțeles din alți atunci, da și din vorbele învățatului acestuia bărbatu, vinea el de la Bălgrad (Alba Iulia seau Carolina) unde îș dusease opul să-l arete la prezesul țenzurii a cărților, și trecea pe la Blaju, abătându-se la Episcopul Bobb și de aci, călătorea mai departe cătră Oradea mare, la Episcopu Vulcan unde îș căuta vrednicei cărții sale, patroni ca s-o tipărească”. (f. 7 recto).

Cele trei corespondențe au fost „scrise în Sibiu, în Aradul Vechiu, l-a Martie 1844”, semnate de: „al Vostru Servitoriu Alexandru Gavra m.p. în Institutul Pedagogic românesc din Regatul unguresc, de Geografie, Matematică, Fizică, Politică, precum și de Aritmetică de rost... Editorul Scriptelor Șincaio-Clainiane.” (f. 9 verso)

Textul propriu-zis „începe cu anul 86 după nașterea Domnului Hs. și se va sfârși în anul 1439 inclusive” (p. 1); același interval cronologic fiind inserat și pe foaia de titlu; cu toate acestea, volumul tratează doar evenimentele petrecute între anii 86-1383.

Un comentariu aparte se cuvine a fi făcut în legătură cu conținutul „anexei” volumului nostru complet. Din textul ei se degajă aceleași sincere demersuri ale editorului, în dorința sa de a vedea finalizată munca de tipărire a „opurilor” șincainiene. Intenția mărturisită a editorului arădean, era publicarea operei în serii de „zece coale”, de patru ori pe an, prețul „sarcinei întregii” fiind de „30.cr. seau 11/2 de șfanț”: „...a mea năzuire e Operile acestea prin efinătate a le face cât se poate mai poporane, mai de obște, mai lățite, ca și cel mai săracuț compatriot să le poată câștiga³². Editorul mărturisește în continuare cu o sinceritate aparte: „Mă mângâi mai vârtos cu aceea că deschisăși un prilej

32. Vezi „anexă”.

cu o sumuliță micuță prin părți plătită a-și câștiga fiecare o comoară de învățături de luminare, un braț de cărți. Cine nu vede aceea că 112 de sfațu la trei luni a scoate din pungă-și și pentru polăirea sa, a pruncilor săi, pentru hrana sufletului, deși de nenumărate lipse e cuprins, e un bacatel, mai o nimică întreagă pentru care primește 10 coale, neted, curat, limpede, des, cu litere cicero, pe hârtie faină, în format mare tipărite și frumos așezate, pe cheltuielile mele, mai până la ușe trimise³³.

Partea finală a „anexei” cuprinde formula: „datu-s-au în Arad, 1 Martie 1844, prin Alexandru Gavra m.p., Autorul Dramei și Editorul Operilor Șincail-Clainiane”³⁴. Volumul în discuție a aparținut, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea unei personalități din zona Albei, Ioan Patița, dovadă ex-librisul de pe foaia de gardă, parțial lizibil: „Campeni 18 May / 1/858 Ioan Paticza, Parohu...și asesor...”.

Fragmentul aceleiași ediții, existent în colecțiile noastre³⁵ s-a păstrat doar într-un număr de 31 de pagini fără continuitate firească; nu posedă nici legătura, fiind supuse de-a lungul timpului unui atac microbiologic, ca urmare a condițiilor improprie în care s-a aflat.

Anii 1853-1854 marchează un alt eveniment tipografic legat de opera istorică șincainiană. Se semnalează, astfel, în bibliografia de specialitate, că la recomandarea lui Mihail Kogălniceanu, Grigore Ghica, care cumpărase manuscrisul complet în patru volume, de la arhimandritul Gherman Vida, intenționează publicarea acestui „odor național”, cu scopul „de a pune pe altarul iubitei noastre țări, a Moldovei, orice din parte-ne ar putea să-i aducă sporire nu numai materială, ci mai vârtos morală și intelectuală”³⁶.

Această nobilă intenție a fost împărtășită de câțiva cărturari moldoveni instruiți, întruniți într-o comisie alcătuită din: logofătul Nicolae Șutu, vornicul Alecu Donici, colonel Mihail Kogălniceanu și aga Anastasie Păun. Printre altele, se impunea, din partea domnitorului Ghica, păstrarea nealterată a textului originalului și posibilitatea ca tipăritura să poată fi accesibilă, în special „junimei”³⁷.

După zbateri repetate, tipografia ieșeană a reușit, în cele din urmă să depășească chiar și handicapul tehnic ridicat de tipărirea unui astfel de lucrări de referință, cele trei volume apărând în cele din urmă, în „teascurile tipografiei Româno-franceze, ce dispunea de litere noi, hârtie și tușuri de calitate, precum și materiale necesare compactării. S-a considerat, totodată,³⁸ că aceasta reprezintă prima ediție integrală a *Hronicii românilor*.

33. Vezi „anexa”.

34. Vezi „anexa”.

35. Fragmentul se află în fondul de carte românească veche al bibliotecii Muzeului Național al Unirii, (cota: C.V.R. 270); păstrând următoarea paginatie: p. 401-405; p. 469-500; p. 503-514; p. 517-527.

36. G. Potra - V. Curticăpeanu, *art. cit.*, p. 93.

37. *Ibidem*, p. 94.

38. *Ibidem*.

În colecția de carte românească veche a Muzeului de istorie din Blaj au fost identificate³⁹ două seturi de câte trei volume ale acestei ediții, în stare bună de conservare. Paginația primului set al celor trei volume se prezintă astfel: volumul I păstrează foaia de titlu, XIV pagini nenumerate și 398 pagini numerotate; volumul al II-lea, alături de foaia de titlu conține o foaie nenumerotată și 332 de pagini numerotate; ultimul volum păstrează, de asemenea, foaia de titlu, o foaie nenumerotată și 296 de pagini. Formatul volumelor este în: patru, cu câte 38 de rânduri pe pagină; legătura acestora fiind din carton în hârtie și colțare din piele, pe cotor având câteva ornamente aurite. Fiecare dintre ele poartă însemnul de proprietate al unui dascăl al Blajului, cu notorietate în zonă: „Ldislau Vaida, 1863”⁴⁰. Următoarele trei volume se păstrează în colligate, prezentând următoarea paginație: volumul I păstrează foaia de titlu, 5 file nenumerate urmate de 5 file manuscris, apoi cele 398 de pagini numerotate; volumul al doilea păstrează foaia de titlu și cele 332 de pagini numerotate; ultimului volum îi lipsește foaia de titlu și păstrează doar cele 296 de pagini numerotate. Legătura este din carton, cu cotorul din piele. Pe paginile acestor colligate s-a imprimat cu intermitență ex-librisul ștampilă al „Bibliotecii gimnaziului gr. cat. Blaj”. Pe filele 2 verso și respectiv 5 recto s-a înșerat ex-librisul unei alte personalități a Blajului, cărturarul „I. M. Moldovan”⁴¹; iar pe foaia de titlu al celui de-al doilea volum, ex-librisul dăcălului „Ladislau Vaida”, al cărui nume a apărut cu intermitență și în volumele anterior semnalate ale *Hronicii*.

Concomitent cu schimbarea, după anul 1861 a alfabetului chirilic cu cel latin, s-a simțit, implicit nevoia tipăririi unei noi serii a monumentalei lucrări, care să corespundă noilor cerințe ale culturii moderne⁴². Astfel că în anul 1886 se înregistrează apariția unei astfel de ediții îngrijită de profesorul Grigore Tocilescu, purtând titlul : *Chronica românilor și a mai multor neamuri...*, tipărită de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Considerată ca fiind o apariție sobră, stereotipă, după ediția din 1853, fără explicații s-a menționat pe foaia de titlu doar indicația: „Edițiunea a doua”⁴³. Fondurile bibliotecii Muzeului Național al Unirii păstrează cele trei volume ale ediției bucureștene⁴⁴. Apărută în format mai mic față de cea anterioară, conține, implicit, o paginație mai bogată, astfel încât, cele trei volume prezintă următoarea cronologie și paginație: Volumul I (anii 84-1439), cu XXXVI file nenumerate și 633 pagini numerotate; volumul al II-lea (anii 1440-1614) păstrează ca și volumul anterior foaia de titlu și 524 de pagini; iar volumul al III-lea (anii 1614-1739), păstrează foaia de titlu și 574 de pagini. Legătura volumelor este bine conservată, compactarea fiind realizată în carton

39. Mulțumesc Enei Mârza pentru informațiile oferite, legate de descrierea analitică al celor 6 volume ale *Hronicii*, ediția Iași, 1853-1854, având următoarele numere de inventar: C.R.V. 1687, (sub acest număr fiind incluse toate cele trei colligate).

40. Pentru detalieri, vezi I. Mârza, *op. cit.*, p. 68 și 90.

41. *Ibidem*, p. 16; p. 48; p. 125; p. 197; p. 213.

42. G. Potra - V. Curticăpeanu, art. cit., p. 95.

43. *Ibidem*, p. 96.

44. Cele trei volume au fost înregistrate sub cota: I. 3661.

și pânză neagră cu motive ornamentale stilizate în interiorul unor chenare; cotorul este din piele maronie, pe care s-a imprimat ornamente aurii. Ediția în discuție conține, totuși și câteva completări. Astfel *Prefața* semnată de Grigore G. Tocilescu este urmată de o poezie de trei strofe semnată de G. Sion, dedicată lucrării; la care s-a adăugat un studiu al lui Al. Papiu-Ilarian intitulat *Vieta și operele lui G. Șincai* (p. XI-XXVIII), alături de *Lista autorilor citați în Chronica lui Șincai*, întocmită de Al. Papiu-Ilarian.

Data fiind complexitatea lucrărilor marelui cărturar, , se impunea ca un corolar, realizarea ediției integrale a operei lui Gheorghe Șincai, așa încât, începând cu anul 1967, s-a procedat la reeditarea ei în șase volume, remarcându-se, în special, prezența unor note extrem de utile, ce corectează unele erori de datare și interpretare, aducându-se, totodată oportune completări asupra unor fapte istorice relatate⁴⁵. Ele constituie pentru cercetătorul istoriografiei românești, indispensabile instrumente de lucru⁴⁶.

În acest moment aniversar ținem să readucem în atenție câteva aprecieri pertinente făcute omului Șincai și Hronicii sale: „E la Șincai o știință remarcabilă a conducerii mulțimii diverse de izvoare, către sens precis, profund angajat într-o luptă social-politică și național patriotică de mare anvergură⁴⁷. Nici un istoric român de până la el n-a dovedit o atare putere de cuprindere și de analiză în adâncime a faptelor istorice și fenomenelor social-politice, din trecutul tuturor provinciilor istorice românești⁴⁸.

În ceea ce privește problematica de față, cu referire specială asupra operei istorice șincainiene, nu putem decât să conchidem că păstrarea în colecțiile noastre de carte a celor patru ediții ale Hronicii, din cele șase înregistrate pe parcursul a peste un veac și jumătate, nu poate decât să ne onoreze.

---

45. G. Potra - V. Curcăpeanu, *art. cit.*, p. 96.

46. Cele trei volume ale acestei ediții se păstrează în fondurile de carte ale bibliotecii Muzeului Național al Unirii având cota: I3684.

47. Serafim Duicu, *op. cit.*, p. 229-230.

48. *Ibidem*, p. 208.

I – SARCINĂ

Din jenuinele și adevăratele Scripte Istorice a vestiților literatori românești Șincai și Samuil Klain în Tiarra Ungurească, prin teascu rejiei Tipografii de la Buda a Universității științifice ungurești de subscrisul Alexandru Gavra Profesorul din Arad, Edată.

În care mai întâiu din momentul dramalnic întru cinstea și lauda acestor doi bărbați fericiți de zisul Editor în tipu de Preambulum alcătuit de astă dată se află.

	8 cole
Și din I-iul Tom a Hronicii Șincaiane	2 cole
Din preună	10 cole

Încheierea dramei cu următoarele coale Șincaiane va eși în Sarcina a II, de aici încolo numai chiar Scriptele acestor vestiți autori se vor da afară.

Prețul sarcinii întreji este numa _____ 30 kr. seu 1 de sfanț. Seu de toată coala câte 3 kr. – 3/20 de sfanț. Tot cu această cale după cum cuprind în știinjerile se poștește înainte și prețul Sarcinei a II-a iarăși în _____ 30 kr. seu 1 1/2 de sfanț. Adecă într-o sumă _____ 1 fl. seu 3 sfanț arjint.

DD. Colectați sint cu ocasea aceasta rugați să bine voească a grăbi cu trimiterea banilor sarcinali, ca subscrisul Editor, carele cît mai îngrab, dar după 3 luni ne încunjurat voește pre C (el) Public cu a II-a Sarcină a-l îmbucura, să nu să smintească în cursul lucrurilor sale.

Domnilor Subscrieți!

Mulțumită cerului am norocirea a vă înfătoșa aceasta I-a Sarcină. Împrejurările mi-au fost grele; cu multe împedecări și valuri am avut de a mă lupta până ce străbătui odată; mărturie'm sint încîțva și Foile Transilvaniei Gazetalnice românești. Destul că de și cu ceva întârziere, mi-am ținut vorba, și cu ajutorul lui Dumnezeu mă apuca de împlinirea făgăduințelor mele care nu numai că vreau a le păzi întru toată întinderea lor deplin și nevătămate, ci mă străduiesc încă din mai multe foloase a face pre C (el) Publicu părtaş, ne privind la scăderea ce mi se întâmlă prin așa pași. Dumnezeu vede ce-mi stă la inimă, și unii oameni dreți vor simți aceea cu vreme.

A mea năzuire e Operile acestea prin efinătate a le face cât să poate mai poporane, mai de obște, mai lățite, ca și cel mai săracuț compatriot să le poată câștiga pe seama fiților săi; și totuși prin bunătatea hârtiei nu numai că n-am tras nimic, ci precum să vede, am adăugat cât de bine. Formatul l-am dat mai mare, decît cel de rînd. V-am făgăduit că într-o coală voi da 16.240 de litere mittel, și eu totuș de la tipografie am poftit o sumă de 18.848 de litere cicero ne privind la aceea, că așa tipariu cu un binișor adăogămînt e mai scump, ba încă ca să fie și mai des, de iznou mi-am deschis punga, și așa străbătui de căpătareți atîte

litere într-o coală câte vedeți. Cu un cuvânt m-am silit (de se cuvine să zică cineva despre sine așa) în toată privința a fi jeneros.

Și pentru ce? Pentru ca să încheapă mai multă materie într-o coală; pentru ca Operile acestea să se gate mai curând de 61/2 de ani; pentru ca numărul celor 38 de șfanțu și 14 cr. să se coboare mai jos, adică ca prețul total să fie mai mic, decât ce-l croisăm întâiu.

Așa e Domnilor! Și totuși sarcinile fără ca să le ridic prețul mai sus de 11/2 sfanțu, le-am dat să se așeze frumos împăturate și împărțite, ca subscribenți să le capete curate și în orândă bună; ce eu nu eram datoriu să fac nici mă făgăduisăm cândva, și ce iarăș îmi scoasă din pungă câteva parale.

Ce socotiți domnilor mei! așa pași potusă întitula cu vorba de merit? – Doară va fi oarecine în neamul nostru de astăzi, care va cunoaște că pre ast'feli de cărare nu fiecare pășește; însă ori va fi, ori ba, destul că eu în cunoștiință mă aflu mângăiat, răsplătit.

Mă mângăi mai vărtos cu aceea, că deschisăi un prilej, cu o sumuliță micuță, prin părți plătită a-și câțtiga fiecare o comoară de învățături, de luminare, un braț de cărți.

Cine nu vede aceea că 11/2 de sfanțu la trei luni a scoate din pungă și pentru polăirea sa, a pruncuților săi, pentru hrana sufletului, deși de nenumărate lipse e cuprins, e un bacatel, mai o nimică întreagă? pentru carea primește 10 coale, neted, curat, limpede, des, cu literă cicero, pe hârtie faină, în format mare tipărite, și frumos așezate, pe cheltuielile mele, mai până la ușe trimise.

Oare zice va vre unul dintră atâția Dolfani și Dame de toată reverența prea vrednice; omul acesta are multe de dat afară, multe de împlinit, multe de lucrat, oare răsplătescu-i-se, oare nu lucră de fitea (în zădar), oare nu i vor rămânea pruncuții după moarte ne sprijoniți; împlinindu-și pentru neam, taica lor, scumpa, scurta sa vreme, cu lucruri Economiei lui, sau puțin, sau nimic aducătoare, și trăgându-se de la altă deprindere lui mai folositoare? oare zice-va oarecine; uită-te Drama (nu știu vrednică au ne vrednică de respect, dar destul că cu inimă, și voe de o folosi scrisă) măcar că chiar El au alcătuit'o, și ar ave' dreptate să'i pună un pretium affectionis – cine înțelege ce E acesta, și cu privilegiu E înzăstrat – totuși și pre aceea dânsul numai câte cu trei creițari coala, tocma așa frumos, des, și ce 1 tipărită frumos împăturată ni o vinde, și ni o trimite acasă; zic afla-se-vor așa Matrone, așa Gavaleri, așa Magnați gânditori întră Români? Va arăta timpul. Însă și după atunci mulțemesc sorții mele, că mă aflu – zică cine ce va zice – în așa positură, de mă pot trufi cu o șoptire ce o aud în lăuntru sufletului meu: „Ome (Omule n.n.), tu n-ai asuprit pre iubitori de cetanie punând pre Scriptele Șincai – Klainiene o tază foarte mare, ce se vede, de să va lua în privință Hronicei de tine, și de cel din Moldovia croit, carele pe de 3 și de multe ori e mai mare de cât al tău.”

Acuma Domniilor, dela Domniile voastre atârnă de vă place ce vă imanuăzu – a pârteni acestuia. Sprijonirea ce voiu simți dela Domniile voastre, nu e atât a mea, cât va fi lauda fala, gloria jintei, a Românilor.

Ne mitarnica ursită, parcele, de nu-mi vor tăia nainte de Eșirea Operilor acestora așa vieții mele, și pipăind de voiu nimeri la Nația noastră un gust spre

așa ceva, cred că Teatru și Spectacolul lucrurilor Șincai – Klainiane îl voi închide cu o altă Operă Dramatică, carea va fi cea mai de pre urmă, cam așa intitulată: Adormirea Protopărintelui Traian, visurile și pomenirea lui după o mie și atâtea sute de ani. Însă să ne lăsăm de acele, ce va fi, vom vedea, și să ne întorcem la aceste de acum.

Sarcina din tiu iată o. Vorba era: cum că când va eși de subț teascu acesta, atunci C(el) Public să plătește taza (taxa n.n.) de 30 de cr., adică de 11,2 de sfanț, din care 11/2 de sfanț să va socoti pentru această Sarcină celalalt 11/2 de sfanț pentru a doa Sarcină și așa mai departe.

Acuma aștept în împlinirea tocmelei; și cu cât mai curând să va întâmpla aceasta cu atât mai în vreme să vor primi acele Sarcini. Din rândul a 2-lea. Acestea acuma și sânt la ușe, că să tipăresc, însă numa pre la acei titulați.

DD. Kolectanți să vor împrăștia, cari grăbiră cu imănuarea (?) banilor îndoiti de pela DD. Subscribenți adunați. Deacă undeva nu se vor trimite să se știe pricina nedecii(/) a fi aceea: că Respectivul D. Colectant bani pentru Sarcinile din rândul 1-lea la Editorul nici decăt nu i-au trimis. Cred că cu Sarcina a treia sau a patra vom începe a împărtași prin părți de-a rândul și lista numelor a DDlor Subscribenți.

Însă în privința aceasta aștept răspuns de la acei DD. cari prin subscrierile sale își oștiră (?) dreptul de a putea da vot (glas) la acestea Scripete: mai bucuroși sunt Domniile sale cu zisele Sarcini a li să începe destăinuirea Listei? seau să lăsăm până în capul Tomul I., seau încă doară și mai bine, până în sfârșitul lucrului întreg?

Împărtașirea voințelor precum și măcar ce felu de corespondințe franco, mă rog a mi să trimite. Despre acei DD. carii în privința acesta nu-mi vor scrie minica voi presupune aceea cum că să învoiră ca Subscribenți numa în capătul Operilor să se facă cunoscuți Publicului. Partea cea mai mare va învinje.

Încât e întrebare despre prilej sigur de a mi să trimite sarcinali, DD. Colectanți sânt poftiți să se îngrijească despre aceea.

UN MEMORANDUM

Domni Subscribenți cei ce după eșirea Sarcinei I-a ni se vor arăta, această Sarcină de isnou tipărită supt condițiile știute, o vor primi din preună cu Sarcina a II.

Însemnare vrednică de a o băga în samă. Să fac și niște pregătiri spre scobire în metal cum să poate după gustul timpurilor de acum mai delicat, și așa să vor înfrumuseța căsile Naționaliștilor noștri cu iconi de artiști Monarhieii Austriei cei mai vestiți, din ourmătoare doasprezece locuri din Drama: „Șincai și S. Klain în câmpi Elisului" împrumutate, și'n ființate precum: I. Șincai cu mânăscrisele în desaji din spate'i vărâte alungat, peste munți, văi, codri, pustietăți, prăpăstii nepăzite de o vreme grea întunecată, asuprit de viholi, prodește în străinătate. Ceriul e astrucat cu nori negri, fuljerând și trăsind.

II. Părăsit de cunoscuți și într'odinioară amici săi, își caută adăpost supt strășinile unor săteni, în pământ de locul nașterii îndepărtat.

III. Acolo amărât după atâtea goane, mai pre urmă își dă sufletul în mâinile Preaputernicului Dumnezeu.

IV. Literatori Români în fericiți câmpi ai Elisului să dișpută.

V. Nemernicul de la Arad în auzul unor învățați răposați vestește în ceea Lume lui Șincai și Klain tipărirea Mânăscriselor.

VI. Ni să nezărește gloriificatul Șincai din preună cu fericitul S. Klain, contimpureanul și amicul său, după oun răpaos de o grămadă de timpu, la a 1844. Eșind din groapă, și întru lauda mării stând deasupra morminților lor.

Următorimea din departe cu încordată luare de seamă priveaște, și se minunează de această deozăbită și afară de rând Evenință (întâmplare), și dă mulțumită celui din înălțime.

VII. Amândoi fericiți cu mare pompă în caretă de triumfu precedând doi Jini (?), un rând de fetețe aruncătoare de flori în cale le, în tovărășia Nemernicului de la Arad, alui Appolon, și 9 muse cu Hronica și Istoria în mâini, intră la Ecumenica Adunare a Poporului românesc într-un parc în mezuina Bucureștilor și a Eșilor. Poporul îi privește cu capetele descoperite, cântă imni întru lauda Nației românești, și strigă de trei ori ura.

VIII. Klain ține mulțemititorilor urmași precuvântare, și le dă învățătura cea mai de pe urmă, zicându-le și un adio dea pururea.

IX. Amândoi cu solinitate resignă Mânăscrisele spre tipărire lui Aurelie Collectantului de abonați. Acesta le primește și mare făgăduință pune naintea poporului: că cu limbă de moarte va lăsa următorilor lui: ca acele să le fie Amulețul, acele Talismanul.

X. După acestea poporul înjenunche, Klain îl binecuvântă, și cu brațele cătră ceriu rădicate, și iarăși lăsate pre capetele aceluia, îi cerșește milă de acolo.

XI. Șincai și S. Klain la poarta muntelui Olimpului, de Musa Klio, administrând la acea solenitate Cantemir și Miron Logofătul, să încununează cu cununa nemuririi, și așa își iau răsplata ustănelilor: ca partea întâia a Tabloului.

XII. Culmele Olimpului la această sărbătoare românească privesc 12 zei și zine de chepetenie ale Românilor, ținând întră sine divan mare, și aruncând soarte peste vietoriul Strănepoților acestora: ca partea a doua a Tabloului.

Icoanele se vor vinde în cât va fi cu puțință mai eftin, așa ca și cei mai sărăcuți să și le poată câștiga, căci prețul unia, cel ce la alte Nații ar fi de 5,6 sfanți, cred că la noi, au cu numic, au cu puțin va trece peste jumătate de sfanțu; însă în privința proiectului acestuia mai nainte să cere învoirea DDlor Subscribenți, și de aci înainte cu toată Șarcina numai acelora să va trimite câte o icoană, cu acel prețu micutel, cari cu bună vreme înainte ni se vor arăta.

ÎNCĂ CEVA

Cu multă îndestulare auzirăm: că ce Ocârmuire din Românie în privința vestirii cărților acestora, ar fi făcut niște pași cuviincioși, însă până acuma unii dintră acei Domni, cari acele scripte le-ar dori, după nume încă nu-mi sânt

arătați. Cu asemenea bucurie pricepurăm și aceea: că alți răvruiți de pre acolo, câteva Sarcini, făgăduindu-mi că le vor vinde, voitorilor de prin locurile acele. Acelora am cinstesc de a le răspunde: cum că cerem să ni se arete franco mai întâiu numele acestor iubitori de Cetire, curat și limpede scrise, și apoi câte fețe ni se vor înconștiința, tocma atâtea Exemplare să vor și trimite în acolo, și numele acelora să vor tipări în Lista celorlați Subscribenți, ca în veacurile viitoare să se poată ceti: cine fură cei ce încursără la Edarea scriptelor a Drumvirilor acestora.

Prin calea aceasta să va mijloci tuturor celor ce cinstesc Mussele, un prilej îndemănat de a cunoaște lucruri naționale interesante și măreațe, care cu atâta, mai sigur, mai curând ș'or vedea sfârșitul, cu cât din mai multe părți să va face orânduială despre cumpăratul lor; căci prețul cel micuțel, ne auzita la Români până aci această Eftinătate de cărți, numa așa va fi în stare a se lupta cu cheltuielile, și a le învinje.

Aceasta e numa acea cărare, prin carea și cei mai ne avuți să vor putea apropia de sfântul altariu al Minervii; așa numa Românimea în jeneral și'l va vedea sicriul tainelor strămoșești deschis; așa vor veni fără de golirea punțelor sale întru reala stăpânire a comoarelor protopărintești; așa țeara va căpăta în supușii săi, oameni răvnitori, și iubitori de națieși, (că aceasta e tendința Scriptelor Șincai-Klainiane); numa așa să va înfoca în noi trufia, de a ne numi cu strălucitul nume de Român, țiindu-ne de mare onor, că în vânele noastre rotează un s(ă)mânță cu a lui Munis Snevola.

NOTA BENE

Răspuns grabnic de cătră Arad în privința Dramei „Șincai și S. Klain în câmpi Elisului”.

Pentru îndepărtarea confuziilor să face Celui Public cunoscut: cum că Eșirea atinsei Drame din 18 Noiembrie 1842, când fusease trimisă spre tipărire la Brașov, luă altă față și cale, căci acuma să tipărește în rejeasca Tipografie de la Buda, și dintrânsa precum să vede aci o parte să și bagă supt coverta Sarcinei aceștia, și restul precum zisăram mai sus, să va înprăștia cu ocazia Ezpedirei Sarcinei a II-a, pentru care, tagza să socotește cătră prețul Hronice, cu carea desăvârșit este întreruptă, prepunându-să în tipu de Preambulum.

Drept aceea de aci înainte, acea Dramă nu va avea prețu deschilinit de Operile Șincai – Klainiane după cum să vestiră în Publicarea Prefației dramalnice din Brașov în 12 februarie 1843, arătată și cu sfârșitul anului aceleia Eșită, ci cel de obște, adecă câte 11/2 de sfaști de Sarcină, nici să va trimite de Domni Subscribenți la Redacția Gazetei de Transilvania, an la Editorul acelora, ci'l vor înmănuia Domnilor Colectanți, celor ce sunt anumit de jos însemnatul. Datu-s-au în Arad 1 Martie 1844, prin Alexandru Gavra M.P. Autorul Dramei și Editorul Operilor Șincai – Klainiane.

**DES OEUVRES DE GHEORGHE ȘINCAI DANS LE PATRIMOINE
BIBLIOPHILE DU DÉPARTEMENT ALBA**

Resumé

Dans la présente étude l'auteur fait l'analyse de quelques éditions des ouvrages de Gheorghe Șincai, un des plus importants représentant de „Școala Ardeleană”, dans les collections patrimoniales du département Alba.

On remarque en ce sens *Le Grand Catéchisme*, Blaj, 1783, un ouvrage à caractère didactique, conservé à la Bibliothèque Batthyaneum d'Alba Iulia.

Pour l'historiographie roumaine le chef d'oeuvre Gheorghe Șincai reste *La Chronique des Roumains (Hronica românilor)*.

Ces 6 éditions de cette oeuvre monumentale enregistrées entre 1808 – 1967, quatre éditions posthumes ont été conservées au Musée National de l'Union d'Alba Iulia; au Musée d'Histoire de Blaj: l'édition de Buda, 1844 (I-er volume); de Iassy, 1853 – 1854 (I-er, II-e, III-e volumes).

L'auteur considère utile d'introduire dans le circuit scientifique ces problèmes, d'autant plus qu'en cette année on fête 240 ans, depuis la naissance, du grand écrivain.